



blumizdavastvo.rs

**NORMAN OLER** (1970) nemački autor i scenarista. Pohađao je Hamburšku školu novinarstva i studirao kulturologiju i filozofiju. Njegov prvenac *Die Quotenmaschine* (mašina za kvote) iz 1995. bio je prvi roman na svetu objavljen na internetu. Drugi roman, *Mitte* (2001), „Špigel” je proglasio Olerovim remek-delom, a romanom *Stadt des Goldes* (grad zlata, 2003) zaokružio je svoju tzv. *Gradsku trilogiju*. Istorijskim romanom *Die Gleichung des Lebens* (jednačina života, 2017) postigao je takođe veliki uspeh. Autor je filmskih scenarija, uključujući i *Palermo Shooting* režisera Vima Vendersa. *Odvaljeni* je njegova prva publicistička knjiga koja je napisana posle 5 godina detaljnih istraživanja arhiva u Nemačkoj i SAD. Knjiga je postala svetski bestseller preveden na više od trideset jezika širom sveta.

b

Norman Oler

# ODVALJENI

Droge u Trećem rajhu

*edicija*

KIRKA (knjiga br. 11)

*prevod*

Miloš Mitić

*uredništvo, lektura, korektura*

Aleksandar Šurbatović

Tamara Krstić

Tijana Petković

*Naslov originala i prava*

DER TOTALE RAUSCH by Norman Ohler; Copyright  
© 2015, Verlag Kiepenheuer & Witsch GmbH & Co. KG,  
Cologne/Germany







*Politički sistem posvećen propadanju  
instinktivno čini dosta da ubrza taj proces.*

Žan-Pol Sartr



---

---

## UPUTSTVO ZA UPOTREBU UMESTO PREDGOVORA

---

---

**G**rađu za ovu knjigu pronašao sam u Koblencu, Gi to u prozaičnom okruženju Saveznog arhiva smeštenog u betonskom zdanju sagrađenom osamdesetih godina. Zaostavština Tea Morela, ličnog Hitlerovog lekara, više mi nije davala mira. Stalno sam prelistavao Morelov dnevnik; tu sam nalazio tajanstvene beleške koje se odnose na „pacijenta A“. Koristeći lupu, nastojao sam da dešifrujem gotovo nečitak rukopis. Stranice su bile potpuno izvrljane; na njima sam često nalazio beleške poput „inj.w.“ ili samo „x“. Počeo sam da shvatam: svakodnevne injekcije čudotvorne supstance, sve veće doze.

### KLINIČKA SLIKA

Svi aspekti nacionalsocijalizma su osvetljeni. U našoj nastavi istorije nema praznina, u svetu naših medija nema belih mrlja. Ova tema je obrađivana do detalja; sagledana je iz svih uglova. Vermaht je najbolje proučena

armija svih vremena. Čini se da nema ničeg što nam je o tom dobu ostalo nepoznato. Treći Rajh deluje hermetički. Svaki pokušaj da se o njemu otkrije nešto novo u sebi nosi teško, gotovo apsurdno breme. Ipak, nismo sve shvatili.

## DIJAGNOZA

O drogama u Trećem rajhu zna se iznenađujuće malo, ne samo u javnosti već i među istoričarima. Postoje neki naučni i novinarski radovi, ali ne i opšti pregled ove teme.\* Nedostaje sveobuhvatan i na činjenicama zasnovan prikaz o delovanju opojnih sredstava na događaje u nacističkoj državi i na bojnim poljima Drugog svetskog rata. Ipak, onaj ko nije shvatio ulogu droga u Trećem rajhu, i u tom kontekstu sagledao stanje svesti, propustio je nešto važno.

Činjenica da je do sada poklanjana mala pažnja uticaju i delovanju sredstava za promenu svesti u najmračnijem poglavlju nemačke istorije može se objasniti odnosom prema nacionalsocijalističkom pojmu „borba protiv opojnih otrova“ koji je od državne kontrole nad drogama napravio tabu temu. Zbog toga tu temu treba sagledati iz racionalne naučne perspektive – sveobuhvatne studije na univerzitetima još ne postoje – privrednog života i javnog mnjenja, kao i iz istorijske perspektive, ali i iz ugla crne berze, falsifikata, kriminala i površnih uvida.

Pa ipak, možemo da odstranimo teškoće i pokušamo da ustanovimo takvo tumačenje stvarnih događaja koje

---

\* Jedini izuzetak je briljantna antologija: Werner Piepers *Nazis on Speed. Drogen im 3.Reich*, Birkenau-Löhrbach, 2002.



će se baviti rasvetljavanjem strukturalnih osobina, i koje će umesto strogih teza (koje nanose nepravdu i istorijskoj stvarnosti i njenim užasavajućim grozotama) sprovesti detaljno istraživanje istorijskih činjenica.\*

## SADRŽAJ PAKOVANJA

*Odvaljivanje* dovodi do krvoločnih masovnih ubistava i zavisnicima se, bez obzira na rasu i narodnost, poput otrova uvlači pod kožu, direktno ulazi u arterije i vene. U tome nema ničeg arijevskog, već pre nečeg hemijski nemačkog i potpuno otrovnog. Jer, tamo gde ideologija nije bila dovoljna, uprkos svim zabranama, u pomoć su, kako u bazi tako i na samom vrhu, priticala farmaceutska sredstva. U tom pogledu, opojnim sredstvom metafetaminom (danas poznatim pod imenom „kristal met“), u velikoj tajnosti snabdevani su kako Hitler tako i nemačka vojska u osvajačkim pohodima. U odnosu prema drogama ondašnji izvršioци pokazivali su licemerje, čije razotkrivanje osvetljava odlučujuće aspekte njihovih nedela. Skinuta je maska s nečeg za šta nismo ni slutili da je postojalo.

## OPASNOSTI OD ČITANJA

Ipak, ovo istraživanje može korišćenju droga da pripíše suviše veliki značaj i da tako stvori još jednu istorijsku legendu. Stoga uvek u vidu treba imati sledeće: pisanje

---

\* Jens, Walter, *Statteiner Literatur geschichte*, München 2001, s.11ff.

istorije nikada nije samo nauka, ono je uvek i fikcija. Strogo uzev, istina lišena emocije i mašte u ovoj disciplini ne postoji, jer su činjenice podložne tumačenju – ili bar modelima tumačenja nastalim pod dejstvom spoljašnjih kulturnih uticaja. Svest o tome da je historiografija u najboljem slučaju književnost, smanjuje opasnost od mogućnosti čitalačke zablude. Ovde je izložena jedna nekonvencionalna, iskrivljena perspektiva, ali i nada da će to iskrivljavanje doprineti jasnijem shvatanju onoga o čemu se piše. Tu se nemačka istorija ne piše iznova. Ali, u najboljem slučaju, neki njeni delovi su preciznije objašnjeni.

## NEŽELJENA DEJSTVA

Ovaj preparat može da izazove neželjena dejstva kojih ne mora neizostavno biti. Često, čak prečesto: sumnja u sopstveni pogled na svet praćen iritacijom moždane kore, mučninom ili stomačnim bolovima. Ovi poremećaji su uglavnom lakše prirode i često se pojavljuju tokom čitanja. Uobičajene reakcije: preosetljivost. Vrlo retko: teški, trajni poremećaji percepcije. Kao protivsredstvo preporučuje se čitanje do kraja, čime se postiže cilj – ozdravljenje od napada straha i konvulzije.

Kako ovu knjigu treba čuvati?

Držati dalje od domašaja dece. Rok trajanja određuje se posle trenutnog domašaja istraživanja.





---

---

I  
METAMFETAMIN, *DIE VOLKSDROGE*  
(1933–1938)

---

---

**N**acionalsocijalizam je, u pravom smislu reči, bio toksičan. Ostavio je svetu hemijsku zaostavštinu koja i danas utiče na nas: otrov koji se opire nestajanju. S jedne strane, nacisti su se predstavljali kao čistunci i primenjivali strogu, ideološki zasnovanu politiku protiv narkotika praćenu propagandnom pompom i drakonskim kaznama. Uprkos tome, u doba Hitlerove vlasti jedna veoma moćna i podmukla supstanca postala je popularan proizvod. Ovaj preparat napravio je sjajnu karijeru širom Nemačkog Rajha, a potom i u okupiranim evropskim državama. Pod robnom markom pervitin, ta pilulica postala je opšteprihvaćeni „narodni lek” i prodavala se u svakoj apoteci. Stavljanjem na listu lekova koji se mogu nabaviti isključivo na recept, njeno korišćenje ograničeno je 1939, a tek Državnim zakonom o opijumu iz 1941. pervitin konačno podleže zakonskoj regulativi.

Njegov aktivni sastojak, metamfetamin, danas je ilegalan ili strogo regulisan,<sup>1</sup> ali sa sadašnjim brojem konzumenata od preko 100 miliona i trendom rasta smatra se najpopularnijim otrovom današnjice. Pravili su je u skrivenim laboratorijama neuki amateri, obično u kontaminiranom obliku – ova supstanca postala je poznata kao „kristal met”. Kristalni oblik ove takozvane horor droge, koja se uobičajeno konzumira nazalno i neretko u velikim dozama, stekao je neočekivanu popularnost širom Evrope a broj novih korisnika, posebno u Nemačkoj, beleži eksponencijalni rast. Ovaj stimulans opako moćnog učinka koristi se kao droga za zabave, poboljšanje efikasnosti na radnom mestu, u kancelarijama, pa čak i u parlamentima i na fakultetima. Suzbija pospanost i glad i izaziva euforiju, ali u obliku kristal meta\* potencijalno je destruktivna supstanca koja stvara snažnu zavisnost. Retko je ko upoznat s njenim usponom u nacističkoj Nemačkoj.

### ***BREAKING BAD:*** **PRESTONIČKA NARKO-LABORATORIJA**

Pod vedrim letnjim nebom koje se proteže nad industrijskom zonom i jednoličnim stambenim zgradama hvatam prigradski voz ka jugoistočnoj periferiji Berlina. Da bih stigao do onoga što je ostalo od fabrike „Temler”, nekadašnjeg proizvođača pervitina, moram

---

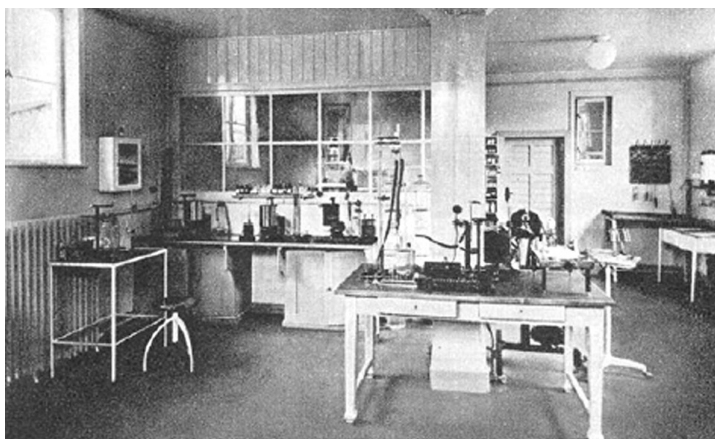
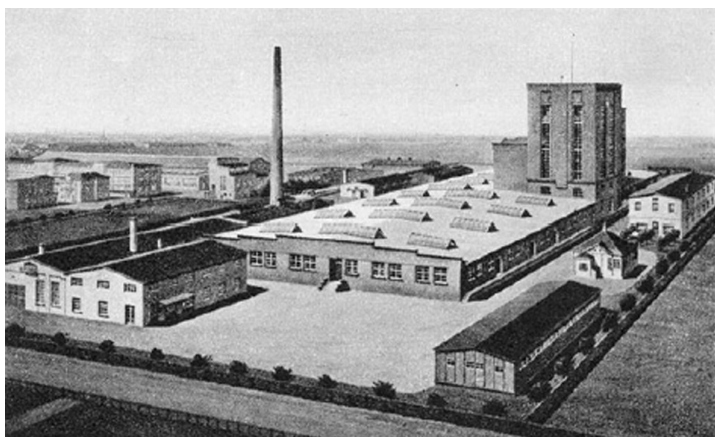
\* Metamfetamin u čistom obliku manje je štetan od kristal meta, koji se često proizvodi u ilegalnim amaterskim laboratorijama gde se meša sa otrovima poput benzina, vitriola ili antifrizu. (*Sve primedbe u tekstu su autorove, osim ako nije drugačije naznačeno*)

da izađem u Adlershofu koji se danas naziva „najmodernijim tehnološkim parkom u Nemačkoj”. Izbegavajući kampus, udaram putem preko urbane ničije zemlje, zaobilazim oronule fabričke zgrade i prolazim kroz pustolinu trošnih cigala i zardalog čelika.

Fabrika „Temler” ovamo se preselila 1933. Samo godinu dana kasnije, u skladu s režimskim rasističkim zakonima, Jevrejину Albertu Mendelu (suvlasniku fabrike hemikalija „Tempelshof”) oduzeta je imovina, i Temler je preuzeo njegov udeo i ubrzo proširio posao. Za nemačku hemijsku industriju (ili bar njene arijevske pripadnike) bila su to lepa vremena, i farmaceutska istraživanja i razvoj bili su u procvatu. Sprovodila su se neumorna ispitivanja novih, pionirskih supstanci koje će savremenom čovečanstvu ublažiti bolove i skrenuti pažnju s briga. Mnoštvo postignutih farmakoloških inovacija i danas formira način na koji koristimo lekove.

Nekadašnja Temlerova fabrika na berlinskom lokalitetu Johanistal odavno se pretvorila u ruševinu. Ni traga prosperitetnoj prošlosti, vremenu kada se nedeljno proizvodilo na milione tableta pervitina. Objekti i zemljište nisu u upotrebi i predstavljaju mrtav kapital. Prelazeći napušteni parking probijam se kroz šikaru, pa preko zida s pobodenim parčićima stakla namenjenim da obeshrabre uljeze. Okružena papratima i mladicama, stoji stara drvena „veštičja kućica” osnivača Teodora Temlera, nekadašnjeg nukleusa kompanije. Nad gustim žbunjem jove nadvija se napušteno zdanje od cigle. Prozor je polomljen taman toliko da mogu da se popnem i provučem u dugačak mračni hodnik.

Na zidovima i plafonima rastu gljivice i plesan. Na kraju hodnika nalaze se odškrinuta vrata iskrastana ispuhalom zelenom farbom. Iza njih, kroz dva industrijska prozora olovnih ramova i razbijenih stakala promalja se dnevna svetlost. Napolju je sve zaraslo – a ovde unutra prazno. Čošak skriva napušteno ptičje gnezdo.



*Templerova fabrika u Berlin-Johanistalu. Nekad...*





*... i sad*

Okrnjene bele pločice sežu do visoke tavanice s kružnim ventilacionim otvorima.

Ovo je nekadašnja laboratorija dr Frica Haušilda, načelnika farmakologije u „Temleru” od 1937. do

1941, koji je tragao za novim tipom leka, „sredstvom za povećanje efikasnosti”. U pitanju je nekadašnja narco-laboratorija Trećeg rajha. Ovde, u porcelanskim retortama prikačenim na kondenzatore sa cevčicama i staklene hladnjake, hemičari su krčkali svoju savršenu supstancu. Zapušači na trbušastim bocama su zveckali, narandžasta isparenja se oslobađala šišteći, dok su emulzije pucketale, a prsti u belim rukavicama izvodili podešavanja. Ovde se proizvodio metamfetamin kvaliteta o kakvom čak ni Volter Vajt, proizvođač droge iz TV serije *Breaking Bad* koja prikazuje met kao simbol našeg doba, ne bi mogao da sanja ni u najluđim snovima.

Bukvalno prevedeno, *breaking bad* znači *naglo promeniti ponašanje i prozlit se*. Možda za period od 1933. do 1945. to i nije loš naslov.

## PROLOG U DEVETNAESTOM VEKU: PRETEČA SVIH DROGA

*Dobrovoljna zavisnost je najlepše stanje.*

Johan Volfgang fon Gete

Kako bismo razumeli istorijski značaj metamfetamina i drugih supstanci za nacističku državu, neophodno je da se vratimo u doba pre nastanka Trećeg rajha. Koliko je ekonomija povezana s tehnološkim napretkom, toliko je i razvoj savremenih društava povezan s nastankom i distribucijom opijata. Gete je 1805. u klasicističkom Vajmaru napisao *Fausta* i poetskim sredstvima došao do suštine jedne od svojih teza

– da je čovekova geneza po sebi indukovana drogama: menjam svoj um, dakle postojim. U isto doba, u daleko manje glamuroznom vestfalskom gradiću Paderbornu, apotekarski pomoćnik Fridrih Vilhelm Zerturner izvodio je eksperimente s opijumom iz makovog cveta čiji je koncentrovani sok anestezirao bol efikasnije od bilo koje druge supstance. Gete je umetničkim i dramskim sredstvima želeo da pronikne u srž postojanja – Zerturner je, s druge strane, želeo da reši veliki, milenijumima star problem koji je naporedo mučio ljudski rod.

Blistavi dvadesetjednogodišnji hemičar nalazio se pred ozbiljnim izazovom: u zavisnosti od uslova u kojima su gajeni, koncentracija aktivnih sastojaka u cvetovima maka je varirala. Dešavalo se da gorki sok ne ublažava bol u dovoljnoj meri što je, posledično, moglo da dovede do neželjenog predoziranja i trovanja s fatalnim ishodom. Prepušten sopstvenim snagama, baš kao i Gete koji je u svojoj radnoj sobi udisao opijat laudanum, Zerturner je došao do senzacionalnog otkrića: uspeo je da izoluje morfijum, ključni alkaloid opijuma, neku vrstu farmakološkog Mefistofelesa koji otklanja bol kao čarolijom. Bila je to prekretnica ne samo u istoriji farmakologije, već i jedan od najvažnijih događaja s početka devetnaestog veka i u celokupnoj istoriji čovečanstva. Bol, taj iritantni saputnik, sada je primenom određenih doza mogao biti ublažen ili potpuno otklonjen. Apoteke širom Evrope čiji su farmaceuti ranije morali da ulažu sve svoje znanje (i savest) u proizvodnju pilula od biljki iz sopstvenih bašti ili uzimajući ih od žena koje su ih pabirčile u

divljini, u roku od samo nekoliko godina izrasle su u prave fabrike sa utvrđenim farmakološkim standardima.\* Morfijum ne samo da je predstavljao način da se ublaže životne tegobe već je bio i unosan posao.

Kao pionir ovog razvoja isticao se Emanuel Merk, vlasnik apoteke „Engel” u Darmštatu. On je 1827. ustanovio poslovnu filozofiju čiji je postulat bio snabdevanje alkaloidima i ostalim medikamentima konstantnog kvaliteta. To je predstavljalo rađanje ne samo i dan-danas uspešne kompanije „Merk”, već i savremene farmaceutske industrije u celini. Kada se 1850. desio pronalazak hipodermičke igle, pobedonosni hod morfijuma više ništa nije moglo da zaustavi. Ovaj analgetik korišćen je u Američkom građanskom ratu 1861–1865 i Francusko-pruskom ratu 1870–1871. Injekcije morfijuma uskoro su ušle u opticaj kao deo uobičajenog protokola lečenja.<sup>2</sup> Promena je bila suštinska; čak i bol teških ranjenika sada se donekle mogao suzbiti. To je promenilo prirodu ratovanja: borci koji su zbog ranjavanja svojevremeno otpisivani na duže staze, brzo su se oporavljali i vraćali u stroj.

S morfijumom, napredak u ublažavanju bolova i anesteziji dostigao je odlučujući vrhunac, kako u vojsci, tako i u civilnom društvu. Od radnika do plemića, tobožnji lek za sve naprečac je osvojio ceo svet – od Evrope, preko Azije, pa sve do Amerike. U apotekama širom SAD dva medikamenta bila su dostupna bez

---

\* Preteče tih kompanija bili su hrišćanski manastiri koji su još u srednjem veku proizvodili lekove u zamašnim količinama i naširoko ih izvozili. U Veneciji (gde je 1647. otvorena prva kafana u Evropi) hemijski i farmaceutski preparati proizvodili su se još od četrnaestog veka.